

Potápka černokrká (*Podiceps nigricollis*) na Náměšťských rybnících v letech 1885–1924 podle deníků Václava Čapka

Black-necked Grebe (Podiceps nigricollis) on Náměšťský ponds in the years 1885–1924 according to diaries of Václav Čapek

Vladimír Fiala ¹⁾

¹⁾ Svatopluk Čecha 4, 612 00 Brno, Česká republika

FIALA V. 2006: Potápka černokrká (*Podiceps nigricollis*) na Náměšťských rybnících v letech 1885–1924 podle deníků Václava Čapka. *Black-necked Grebe (Podiceps nigricollis) on Náměšť ponds in the years 1885–1924 according to diaries of Václav Čapek*. Zprávy MOS 64: 152–155.

Současné nepravidelné a málo početné hnízdění potápky černokrké na Náměšťských rybnících bylo podnětem k napsání tohoto příspěvku, který se zabývá obdobnou situací v době začátků působení Václava Čapka v této oblasti. V posledních 15 letech 19. století zde nehnízdilo více než 10 párů. První dvě hnízda s násadou zde Čapek našel až v roce 1890. S vodním ptactvem a konečně i s celou náměšťskou vodní soustavou zahrnující 24 rybníků neměl ještě velké zkušenosti, takže je možné, že zde některé páry již pohnízdily již dříve. Na počátku 20. století začaly stavy potápky černokrké postupně narůstat. K masovému hnízdění zde však došlo náhle až v letech 1916–1917 (126–175 párů), snad v důsledku válečných událostí ve východní Evropě. Pak zase počty klesaly, částečně vlivem velmi nízkého stavu vody v letech 1918 a 1922. Čapkova pozorování končí v roce 1924.

Current irregular nesting of Black-necked Grebe in a small number of pairs on Náměšť ponds was an impulse for writing of this contribution, which deals with similar situation at the time of the beginning of activity of Václav Čapek in this region. No more than 10 pairs nested here in the last 15 years of the 19th Century. Čapek found here the first two laid nests in 1890 only. He had not had extended experiences with water birds and with all the Náměšť water system comprising 24 ponds yet, so that it is possible, that some pairs nested here even earlier. At the beginning of the 20th Century, number of Black-necked Grebe successively started to increase. But, mass nesting appeared suddenly not earlier than in 1916–1917 (126–175 pairs), perhaps as a consequence of war events in Eastern Europe. Then, the numbers decreased, partly under the influence of a very low water level in 1918 and 1922. Čapek's observation finishes in 1924.

Keywords: *Podiceps nigricollis, Náměšť ponds, Václav Čapek*

Úvod

Václav Čapek se narodil v roce 1862 ve Zbýšově. Jako učitel v Oslavanech navštívil poprvé Náměšťské rybníky 10. května 1885, tedy ve svých 23 letech. Z Oslavan šel tehdy ještě pěšky, i když právě v tomto roce byla dokončena železniční trať vedoucí z Brna přes Náměšť nad Oslavou do Okříšek. Náměšťské rybníky začal tehdy postupně objevovat. Jejich názvy většinou neznal a proto si je vymýšlel podle jejich charakteristiky, případně je jen čísloval.

Jeho první exkurze 10. 5. 1885 vedla jen k nejuvýchodnějším rybníkům Rathanu, Stejs-

kalu a Dubovci. Potápku černokrkou na nich nezjistil a ani na druhé exkurzi 31. 5. 1885 rozšířené ještě o rybníky Nový Studenecký, Hranečnick a Čepičku. Teprve 2. 5. 1886 uviděl poprvé potápku černokrkou na Dubovci, a to na okraji kolonie racka chechtavého (*Larus ridibundus*). Na další exkurzi v příštím roce 10. 6. 1886, která zahrnovala i rybníky Nový Častotický a Myšník, potápku černokrkou zase neviděl, ale zato zjistil 4 páry potápky rudokrké (*Podiceps grisegena*), která byla tehdy zřejmě hojnější. Na Myšníku našel dokonce její hnízdo se 4 vejci. První dvě hnízda potápky černokrké našel až 4.

5. 1890 na okraji kolonie racka chechtavého na rybníku Novém Studeneckém se 4 a 3 vejci. To byl první doklad o hnízdění na Náměšských rybnících.

Výsledky

V roce 1891 pozoroval 7. května na 3 rybnících celkem 4 páry. 7. června 1891 navštívil poprvé rybník Maršovec. Pro hojný výskyt vodního ptactva nazval tento rybník Ptačí. Zde našel hnízdo potápky černokrké ještě se dvěma bílymi vejci a kromě toho i první svoje hnízdo poláka velkého (*Aythya ferina*) se šesti vejci.

V roce 1893 rozšířil svoje pozorování o další rybník, a to Kacíř. Na tomto rybníku zjistil 22. května a 22. června 4 páry potápky černokrké. V roce 1897 bylo na Novém Studeneckém dokonce 7 párů a v roce 1899 rovněž 7 párů na Vrbinci, na kterém vznikla nová kolonie racka chechtavého s 18 páry. Zdá se, že do konce 19. století nepřekročil stav potápky černokrké na Náměšských rybnících počet 10 párů.

V prvním desetiletí 20. století není stav potápky černokrké ve všech letech v denících doložen, protože Čapek rybníky navštěvoval především v předhnízdním období, a to z důvodu tehdejší snahy zachytit především přílet ptáků. To přenesl i na svého žáka v ornitologii Otakara Smítala, který působil jako učitel nejprve v Oslavanech a později v Náměšti, odkud také Čapka na exkurzích někdy doprovázel. V prvním desetiletí 20. století byl již stav potápky černokrké na Náměšských rybnících o něco vyšší. V roce 1902 pozoroval Čapek jen na Dubovci 9 párů. V roce 1909 bylo na čtyřech rybnících 16 párů. V roce 1910 má v deníku jen poznámku, že je zde jich do deseti.

Ve druhém desetiletí 20. století je Čapek v deníku málo konkrétní. V roce 1911 píše jen „Všude párky“. Dne 16. dubna 1914, tedy ještě v předhnízdní době, uvádí 30 párů na 5 rybnících. Dále píše 30. dubna o 7 párech na Myšníku. Dne 14. června byl příliš zaujat nálezem hnízda

poláka chocholačky (*Aythya fuligula*) se 7 vejci na Maršovci, což byl první doklad o hnízdění tehdy ještě severské kachny v českých zemích. Z této exkurze uvádí jen 3 páry potápky černokrké na Maršovci. 29. dubna 1915 napočítal na čtyřech rybnících (N. Studenecký, Dubovec, Maršovec, Kacíř) celkem 30 párů, k čemuž připojuje: „Něco i jinde“. I z těchto nekonkrétních poznámek je zřejmé, že se zde stala tato potápka běžným druhem. Naopak v tomto období zde skončilo hnízdění potápky rudokrké.

Veliký rozsah hnízdění v letech 1916 a 1917 nastal skokem. Není vyloučeno, že tento nárůst byl ovlivněn válečnými událostmi ve východní Evropě. Čapek v obou uvedených letech kontroloval ve více termínech všechny rybníky, takže jeho údaje jsou dost přesné, i když se opírají jen o sčítání v hnízdění době, tedy většinou bez kontroly hnízd. V roce 1916 zde bylo 126 párů na 14 rybnících, z toho nejvíce na Novém Studeneckém (50 p.), Stejskalu (18 p.), Novém Častotickém (16 p.) a Dubovci (12 p.). V roce 1917 zde bylo na 14 rybnících 175 párů, z toho nejvíce na Novém Studeneckém (60 p.), Dubovci (30 p.), Novém Častotickém (14 p.), Stejskalu (13 p.) a Kacíři (13 p.). Údaj o početním stavu na Dubovci však není zcela spolehlivý, neboť pochází z předhnízdní doby. Při sčítání 14. května na tomto rybníku byl Čapek příliš rozhořčen, že zde zničil porybný se svými lidmi společnou kolonii racků chechtavých a potápky černokrké.

Rok 1918 byl pro hnízdění potápky černokrké nepříznivý. Na rybnících bylo málo vody. Na některých z nich nesahala k porostům. I později nepršelo. Podle kontroly 5. května zde nebylo více než 50 párů. Dne 19. května byl jen na horních (západních) rybnících a 9. června pozoroval na Poulíku, kam zavítal zřídka, 3 páry. Kontrola 24. dubna 1919 ukázala, že ani v tomto roce nebyl stav potápky černokrké vyšší. O obou letech se v deníku zmiňuje: „Proti dřívějším rokům méně“. V roce 1920 se zase

stav o něco zvedl. Při dvoudenní podrobnější kontrole ve dnech 26.– 27. května napočítal asi 70 párů, z toho nejvíce na Novém Studeckém (20 párů), Dubovci (15 p.) a Novém Častotickém (12 p.). O roce 1921 píše: „páry četně všude“. V roce 1922 bylo katastrofálně málo vody. Při povrchní kontrole 15. května uvádí jen 7 párů. 21. května 1923 napočítal v kolonii na Novém Častotickém 22 párů, které měly po 3 a 6 vejčích. 18. května 1924 byl jen na horních (západních) rybnících, kde napočítal jen 15 párů. Tímto rokem Čapkovy návštěvy Náměšských rybníků končí. Na jeho místo zde nastupují další ornitologové: Jindřich Mrázek (1886–1948) a Otakar Smítal (1887–1961). Ti však zpracovali ptactvo Náměšských rybníků jen souborně, tedy ne po letech, aby bylo možno na Čapkovy údaje o hnízdních stavech potápky černokrké navázat.

Vraťme se však k Čapkovi. V roce 1925 byl již nemocen. V deníku píše 28. března: „Nemohu ven. Je to k zoufání!“ Jeho zápisy se týkají jen kusých zpráv Mrázkových a Smítalových. V březnu 1926 si znovu v deníku stěžuje: „Chodím ven jen třikrát týdně odpoledne na Kuklu“. Dne 7. dubna 1926 se Čapek naposledy zúčastnil zasedání ornitologické sekce Přírodopisného klubu v Brně: „Jel jsem tam i zpět s náramnou tíží v nohách“. Dne 3. května píše do deníku: „Dnes odpoledne mne navštívili znenadání přemilí přátelé, pánové K. Plachetka a J. Mrázek z Brna. Dle p. Mrázka je už na Náměšsku všechno ptactvo kromě chřástala zastoupeno“. Ze 4. května je v deníku jeho poslední zápis: „Na Záklášteří volá vytrvale kukačka. Slyším ji až na dvorek“. Právě svou prací o parazitismu kukačky se v evropské ornitologii proslavil. Dr. Absolon, opatrovník jeho deníků do doby než se dostaly do Moravského muzea v Brně, k tomu připisuje: „Václav Čapek, muž ryzí povahy a veliký vědec, zemřel dne 25. června 1926 ku veliké bolesti nás všech o 8. hodině večerní“. Václavu Čapkovi bylo 64 let.

Závěr

Současné nepravidelné hnízdění potápky černokrké a v malém počtu párů na Náměšských rybnících bylo podnětem k napsání tohoto příspěvku, který se zabývá obdobnou situací v době začátků působení Václava Čapka v této oblasti. V posledních 15 letech 19. století zde nehnízdl více než 10 párů. První dvě hnízda s násadou zde Čapek našel až v roce 1890. S vodním ptactvem a konečně i s celou náměšskou vodní soustavou zahrnující 24 rybníků neměl ještě velké zkušenosti, takže je možné, že zde některé páry již pohnízdlily již dříve. Na počátku 20. století začaly stavy potápky černokrké postupně narůstat. K masovému hnízdění zde však došlo náhle až v letech 1916–1917 (126–175 párů), snad v důsledku válečných událostí ve východní Evropě. Pak zase počty klesaly, částečně vlivem velmi nízkého stavu vody v letech 1918 a 1922. Čapkovy pozorování končí v roce 1924.

Na Čapka pak navazují další ornitologové, Jindřich Mrázek a Otakar Smítal. Sám jsem podnikl svou první exkurzi na Náměšské rybníky 9. května 1952. Potápkou černokrkou jsem se zabýval v několika pracích. Šlo v počátku o výrazně dominantní druh vodního ptactva na Náměšských rybnících. Byl jsem rád, že jsem mohl na své předchůdce a zejména Václava Čapka navázat. V den stoletého výročí jeho narození ve Zbýšově dne 11. února 1962 jsme se sešli u jeho hrobu v Oslavanech. Vzpomínky se zúčastnili dr. J. Skutil, dr. E. Hachler, Fr. Hejl Mračovský, Oldřich Hála, další náměšský ornitolog a p. Gross, známý místní lidový badatel. V Čapkových denících je obsažen obrovský materiál, a to nejen o ptactvu Oslavanska a Náměšska, ale i vůbec celé Moravy. Tento materiál měl sloužit k velkému dílu „Ornis Moravica“, ke kterému se již nedostal.

Conclusion

Current irregular nesting of Black-necked Grebe in a small number of pairs on Náměš' ponds

was an impulse for writing of this contribution, which deals with similar situation at the time of the beginning of activity of Václav Čapek in this region. No more than 10 pairs nested here in the last 15 years of the 19th Century. Čapek found here the first two laid nests in 1890 only. He had not had extended experiences with water birds and with all the Náměšť water system comprising 24 ponds yet, so that it is possible, that some pairs nested here even earlier. At the beginning of the 20th Century, number of Black-necked Grebe successively started to increase. But, mass nesting appeared suddenly not earlier than in 1916–1917 (126–175 pairs), perhaps as a consequence of war events in Eastern Europe. Then, the numbers decreased, partly under the influence of a very low water level in 1918 and 1922. Čapek's observation finishes in 1924.

Other ornithologists, Jindřich Mrázek and Otakar Smítal, link up to Čapek. I myself undertook my first

excursion onto Náměšťské ponds on 9th of May 1952. I dealt with Black-necked Grebe in several works. Originally it was a markedly dominant specie of water birds on Náměšťské ponds. I appreciated that I could link up to my predecessors, especially Václav Čapek. We met at his grave at Oslavany on the hundreds anniversary of his birth at Zbýšov on 11th February 1962. Participants to the commemoration were dr.J. Skutil, dr.E. Hachler, Fr. Hejl Mračovský, Oldřich Hála, another ornithologists from Náměšť, and Mr.Gross, renowned local folk researcher. Huge material is included in Čapek's diaries, not only about birds in regions of Oslavany and Náměšť, but whole Moravia as well. This material should have served for the large work "Ornis Moravica", that he did not succeed any more.

Literatura

ČAPEK V. 1885–1924: Ornitologické deníky. Ru-
kopis v Moravském museu.

Obr. 1 / Fig 1: Václav Čapek (1862–1926)

